

О. М. Дроздов, доктор юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого

Рецензія на монографію В. А. Завтура «Особливості доказування при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження слідчим суддею та судом: теорія і практика»¹

Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р. (далі – КПК України) містить чимало норм та інститутів, що зумовили докорінне оновлення нормативної регламентації сучасного кримінального провадження та актуалізували у доктрині ті питання, на які раніше практично не зверталася увага у вітчизняній юридичній науці. Їх ґрунтовне наукове осмислення стає особливо цінним саме сьогодні, коли після восьми років чинності оновленого кримінального процесуального законодавства сформувався певний досвід практичного застосування відповідних норм, який може стати потужним імпульсом для їх подальшого вдосконалення. До них належать, зокрема і норма ч. 5 ст. 132 КПК України, відповідно до якої під час розгляду питання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження сторони кримінального провадження повинні подати слідчому судді або суду докази обставин, на які вони посилаються.

Така нормативна регламентація зумовила істотне розширення дії засади змагальності при розгляді слідчим суддею та судом відповідних клопотань та свідчить про усвідомлення вітчизняним законодавцем рівня інтрузивності заходів забезпечення кримінального провадження. Тому не дивно, що останнім часом в Україні з'являється все більше робіт, присвячених різним аспектам застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Проблематика доказування при розгляді слідчим суддею та судом таких клопотань у цьому ключі не є абсолютно новою, вона підіймалася на рівні окремих наукових праць таких вчених, як В. В. Вапнярчук, І. В. Гловко, І. П. Зінковський, Г. Р. Крет, М. А. Макаров, Х. Р. Слюсарчук, М. М. Стоянов,

С. Л. Шаренко, О. Г. Шило та ін. Водночас комплексні дослідження особливостей кримінального процесуального доказування при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження дотепер не проводилися. Саме тому, можна впевнено стверджувати, що монографія В. А. Завтура «Особливості доказування при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження слідчим суддею та судом: теорія і практика» відзначається актуальністю та своєчасністю.

Передусім слід відзначити вдале та логічне структурування рецензованої роботи: від загальних питань щодо місця кримінальних процесуальних рішень про застосування заходів забезпечення кримінального провадження в системі кримінальних процесуальних актів, механізму прийняття слідчим суддею та судом таких рішень та гарантій їх законності й обґрунтованості, автор логічно та послідовно переходить до розгляду окремих аспектів кримінального процесуального доказування при розгляді клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, а потім звертається до проблематики, пов'язаної з особливостями кримінального процесуального доказування при застосуванні заходів забезпечення у судовому провадженні. Структура монографії зумовлена поставленою метою та завданнями.

Монографія складається зі вступу, трьох розділів, що включають одинадцять підрозділів та висновків. Така архітектоніка наукової роботи дозволила автору досягнути поставленої мети та вирішити конкретну наукову проблему – розробити науково обґрунтовану концепцію кримінального процесуального доказування під час розгляду та вирішення слідчим суддею та судом клопотань про

¹ Завтур В. А. Особливості доказування при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження слідчим суддею та судом: теорія і практика : монографія / В. А. Завтур. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2020. 248 с.

застосування заходів забезпечення кримінального провадження, а також сформулювати пропозиції щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства в цій сфері.

В. А. Завтур здійснив комплексне наукове дослідження теоретичних і практичних проблем кримінального процесуального доказування при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження, результати якого характеризуються науковою новизною, а окремі висновки та пропозиції були сформульовані у науці кримінального процесу вперше.

У розділі 1 під назвою «Рішення про застосування заходів забезпечення кримінального провадження в системі кримінально-процесуальних актів» розглядаються питання, пов'язані із загальною характеристикою правової природи заходів забезпечення кримінального провадження та порядку їх застосування за КПК України 2012 р., механізмом прийняття слідчим суддею та судом рішень про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, гарантій законності та обґрунтованості рішень про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Автор слушно зазначає, що заходи, що складають систему заходів забезпечення кримінального провадження, є різними за своєю правовою природою, механізмом забезпечення дієвості кримінального провадження, рівнем та ступенем обмеження прав і свобод осіб, процесуальним порядком їх застосування тощо. Втім, виключний характер заходів забезпечення, нормативні вимоги щодо пропорційності обмеження прав та свобод осіб при їх застосуванні, необхідності доведення підстав та умов обрання, зміни, продовження та скасування заходів забезпечення за правилами кримінально-процесуального доказування є тими ключовими рисами, що забезпечують системність цього правового інституту та визначають його нормативну модель (с. 27).

Розділ 2, що має назву «Кримінальне процесуальне доказування при розгляді слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження», присвячено дослідженню таких питань, як: предмет доказування при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження у досудовому провадженні; презумпція в доказуванні необхідності застосування заходів забезпечення кримінального провадження; межі доказування при вирішенні слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження;

докази та їх властивості при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження під час досудового розслідування; суб'єкти доказування при розгляді клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження у досудовому провадженні. Заслужують на увагу міркування автора щодо кола презумпцій у доказуванні необхідності застосування заходів забезпечення кримінального провадження (с. 87–106). Науковою новизною характеризуються висновки В. А. Завтура щодо співвідношення понять «стандарт» та «межі» доказування в контексті застосування заходів забезпечення кримінального провадження (с. 108–109), а також позиції дослідника щодо змісту таких стандартів доказування, як «обґрунтована підозра», «розумна підозра» та «достатні підстави», якими оперує законодавець у положеннях Розділу 2 КПК України (с. 109–121). Переконаливими є висновки В. А. Завтура щодо необхідності розширення повноважень слідчого судді з перевірки допустимості доказів при розгляді питань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (с. 140–141).

У розділі 3 під назвою «Особливості доказування при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження у судовому провадженні» автор досліджує проблеми, які пов'язані з особливостями доказування при розгляді та вирішенні судом клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження у підготовчому судовому провадженні, під час судового розгляду кримінального провадження, а також у кримінальних провадженнях із перегляду судових рішень. На підставі аналізу доктринальних джерел та актуальної судової практики В. А. Завтур робить висновки щодо необхідності внесення змін та доповнень до низки статей КПК України, які регламентують процесуальний порядок застосування заходів забезпечення кримінального провадження у судовому провадженні та формулює їх авторську редакцію (с. 182–183, 187, 193, 207).

Більшість наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих В. А. Завтуром за результатами проведеного наукового дослідження, викладені чітко та переконливо, стиль викладення дозволяє повно та несуперечливо усвідомити їх зміст.

Проте, як і будь-яке комплексне наукове дослідження, рецензована монографія містить низку положень, які за своїм змістом є дискусійними, а щодо деяких із них слід висловити зауваження та пропозиції. Так, наприклад, у підрозділі 2.3 роботи

«Межі доказування при вирішенні слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження» автор досліджує такі питання, як співвідношення понять «стандарт» та «межі» доказування в контексті нормативної моделі порядку застосування заходів забезпечення кримінального провадження, виокремлює низку стандартів доказування при вирішенні питання про застосування заходів забезпечення, робить висновки щодо обсягу доказів, що є необхідними для досягнення відповідних стандартів. З огляду на це, можливо, більш логічним найменуванням зазначеного підрозділу було б «Стандарти та межі доказування при вирішенні слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження», що більш точно відбиває змістовне наповнення.

Крім того, автор пропонує наділити слідчого суддю правом відкласти розгляд клопотання про застосування запобіжного заходу, а також відсторонення від посади не пізніше ніж на три дні з метою перевірки допустимості доказів, що створюють обґрунтовану підозру у вчиненні особою кримінального правопорушення, а також здійснення дій, передбачених ч. 6 ст. 206 КПК України

(с. 141). Водночас слід зауважити, що три дні – це загальний строк розгляду клопотання про застосування відсторонення від посади відповідно до положень КПК України (ч. 1 ст. 156 КПК України), натомість, клопотання про застосування запобіжного заходу розглядається слідчим суддею, судом невідкладно, але не пізніше сімдесяти двох годин з моменту фактичного затримання підозрюваного, обвинуваченого або з моменту надходження до суду клопотання (ч. 1 ст. 186 КПК України). Тому реалізація відповідної пропозиції автора вимагає внесення до КПК України системних змін.

Утім, висловлені зауваження відбивають власні погляди рецензента, жодним чином не впливають на загальну позитивну оцінку роботи та можуть стати підґрунтям для подальших наукових розвідок у цій царині.

Підсумовуючи, зазначимо, що монографія В. А. Завтура на тему «Особливості доказування при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження слідчим суддею та судом: теорія і практика» є фундаментальним, комплексним та завершеним науковим дослідженням, що розв'язує важливу наукову проблему та має високу наукову й практичну цінність.